

Anarki i organisationssverige?

Den engelske 1600-tals filosofen Thomas Hobbes hävdade att en stark statsmakt är nödvändig. Annars uppkommer en anarki där resurser spolieras i kampen om tillgångarnas fördelning. Resultatet blir ett hårt, brutalt och kort liv. Människan kan därför acceptera en rättsordning, övervakad av en straffande statsmakt. Hundra år senare antog Jean-Jacques Rousseau på analogt sätt att människan var förnuftig nog att frivilligt acceptera en konstitutionell samhällsordning. Visserligen innebar ett "socialt kontrakt" en begränsning i vildens fria liv, men samtidigt gav civilisationen nya möjligheter och därmed större frihet.

Hobbes utgick ifrån att statlig rättsskipning och beskattningsrätt medförde en totalitär ordning. Finns det då inga möjligheter att uppnå lag och ordning utan att statsmakten för den skull blir oinskränkt? Detta problem har sysselsatt många filosofer och politiska tänkare. En möjlighet är att införa allmänna val så att misshagliga ledare kan avsättas. Montesquieus maktfördelningslära med en lagstiftande, en dömande och en verkställande makt syftade likaledes till att förhindra övergrepp från staten. De demokratiska principerna om näringsfrihet, associationsfrihet och yttrandefrihet samt regler om kvalificerad majoritet vid beskattning är avsedda att förhindra majoritetens tyranni över minoriteter.

Är då dessa regler tillräckliga för att bevara demokratier av västerländsk modell? En majoritet i parlamentet kan genomdriva lagar eller skatter som också får betalas av motståndarna. När en grupp väl fått ett övertag kan det utnyttjas för att kringskära näringsfriheten, yttrandefriheten etc. Till slut kanske också konstitutionen ändras till egen fördel. Att så kan ske har många folk bittert fått erfara.

Vägen mot ett totalitärt samhälle kan också gå via en uppluckring av etablerade sociala institutioner. Om det politiska och ekonomiska systemet inte är robust mot påtryckningar kan intressegrupper försöka utnyttja det till egen fördel — ju mer påverkbara politikerna är desto större är möjligheterna att lyckas. Allt större resurser kan bindas upp i kampen om tillgångarna. Resultatet kan bli ett "allas krig mot alla", men i organiserade former. Förklarar stridigheterna samhällslivet ligger accepterande av Hobbes "Leviathan" inte långt borta.

I Sverige är vi alla varma anhängare av demokratin. Kan då vårt statskicks hotas av en upplösning inifrån? Frågan är så allvarlig att vi måste vara uppmärksamma på faran. Det gäller även den som ser optimistiskt på demokratins framtid.

Organisationssverige kännetecknas av ett samarbete mellan intresseorganisationer och politiska partier. Starkast är väl banden mellan socialdemokratin och fackföreningsrörelsen. Under 1930-talet växte bondekooperationen fram, varefter Bondeförbundet snart fick en vågmästarroll i politiken. Näringslivets intressen har kanaliserats genom deras organisa-

tioner och de borgerliga partierna. Folkrörelserna kompletterade bilden av intresseorganisationer. Fram till slutet av 1960-talet förefaller dessa grupperingar ha balanserat olika folklagers intressen ganska väl — så väl att vi kommit att betrakta påtryckningsgruppers krav som uttryck för själva demokratin. Det är emellertid viktigt att skilja mellan de demokratiska rättigheterna att göra sin stämma hörd genom demonstrationer, fria associationer, press etc och den organiserade kampen om subventioner till industrier, kommuner, jordbrukare, hyresgäster osv.

Sedan 1960-talet har den organiserade intressekampen fått nya dimensioner. En förklaring är att en keynesiansk politik, (med åtföljande expansion av statsutgifterna) gjort det lättare att få krav tillgodosedda. En annan bidragande orsak kan vara de offentliganställdas förhandlingsrätt. Eftersom de offentliganställda inte förhandlar med en konkurrensutsatt arbetsgivare utan med staten (i sista hand skattebetalarna) är de betjänta av starka organisationer. Vi har också kunnat åse hur deras organisationer vuxit i betydelse och styrka. En tredje orsak kan vara 1970-talets ramlagstiftning. Lagarnas konkreta innehåll preciseras av domstolar och myndigheter (ofta i samarbete med branschorgan), vilket medfört ökat inflytande för myndigheter och organisationer.

Enbart lättheten med vilken nya lagar införs ökar motivationen för olika intresseorganisationer att mobilisera resurser för att genomdriva, respektive förhindra, nya regler. Vi betalar avgifter till fackföreningar, arbetsgivarföreningar, villaföreningar, hyresgästföreningar, branschorgan etc för att de skall bevaka våra intressen. Under arbetstid sitter många i sammanträden, vilka går ut på att det egna intresset inte skall förfördelas. Numera är det också regel att offentliga myndigheter öppet agerar för att påverka opinionen och dra resurser till det egna verket.

Formellt har politikernas ställning stärkts. Den politiskt styrda delen av ekonomin har ökat genom den offentliga sektorns expansion. Därtill har vi fått en industripolitik, en energipolitik etc. Trots detta finns det tecken på att politikernas reella inflytande försvagas; reformer som genomförs motarbetas, bypolitik har blivit vanligare i riksdagen och intressegrupperingarna blir allt starkare.

Dessa förhållanden har fått allt fler ekonomer att ifrågasätta om marknads- och planekonomiska modeller ger en tillräckligt god beskrivning av vår blandekonomi. Den nya "förhandlingsekonomin" karakteriseras av att ett begränsat antal grupper gör upp om ekonomin. Det mesta är förhandlingsbart. Utfallet är osäkert och beroende av parternas strategiska spel och förhandlingsstyrka. Sin legitimitet kan de basera på att de är förankrade hos löntagarna, väljarna eller pensionärerna, eller så representerar de näringslivet, spararna, villaägarna etc.

Ett sådant "system" beskrivs bäst i spelteoretiska termer, något som bidragit till att ett samhälle med kamp mellan intressegrupper något felaktigt kallats ett "nollsumme-samhälle". Visserligen står striden (som i nollsummespel) om fördelningen av givna tillgångar. Men den gemensamma kakan blir allt mindre ju mer som går åt i kampen om bitarna.

Göran Skogh